

УДК 378

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Марков Д.Ф.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті на основі досліджень різноманітних джерел розглянуто та проаналізовано умови розвитку художньо-творчого потенціалу майбутнього вчителя технологій, що дало змогу до пошуку нових підходів у розв'язанні даної проблеми.

Ключові слова: навчальний процес, професійна підготовка, технологічна освіта, вчитель технологій, художньо-творчий потенціал.

Постановка проблеми. Діяльність кожної людини тривалий час була перетворюючою, часто руйнівною стосовно навколишнього середовища. Навіть творча діяльність людини спрямовувалася на якомога максимальне використання природних ресурсів для екстенсивного розвитку виробництва. Розвиток індустріального суспільства вимагав від фахівців високого рівня технічного мислення, тоді як етичним і естетичним аспектам його діяльності уваги приділялося недостатньо.

Рівень суспільного буття, зростання матеріальних і духовних потреб особистості, необхідність гармонізації стосунків людини і довкілля вимагають розвитку в майбутніх фахівців творчих сил, устремління будувати своє життя за законами добра і краси. В суспільстві виникла потреба у фахівцях, які володіють творчими здібностями і мають бездоганний естетичний смак. Очевидно, що прищеплювати такий смак і розвивати художньо-творчі здібності в майбутнього фахівця треба з шкільних років, і головна роль тут відводиться вчителю технологій. На жаль, у його підготовці є ще багато незгоджених питань, а в розробках її теоретичних основ є ще чимало невирішених проблем, зокрема, естетично-художньому вихованню та розвитку художньо-творчих умінь і навичок відводиться занадто мало місця.

Проблема формування художньо-естетичної культури майбутніх учителів технологій набуває особливої актуальності в контексті відродження національної культури. Тому процес його професійної підготовки вимагає кардинальних змін у напрямі розвитку його художньо-творчих здібностей.

У діяльності вищої школи України використовуються як традиційні форми, методи, засоби художньої творчості студентів, так і здійснюється пошук нових, характерних для сучасних соціально-економічних умов розбудови незалежної самостійної держави, покликаних до життя проблемами національно-культурного, духовного відродження суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На особливу роль мистецтва, художньої творчості в естетичному, моральному та трудовому вихованні молоді, формуванні творчої особистості вказують у своїх працях психологи і педагогічні дослідники, серед яких А.А. Аронов, І.А. Зязюн, М.С. Каган, В.І. Мазепа, Л.М. Масол, Н.Г. Ничкало,

Л.О. Новак, О.М. Отич, В.О. Радкевич, О.П. Рудницька, О.П. Тищенко та інші.

Проте в наявних працях не розкрито повністю роль учителя технологій в розвитку творчого мислення школярів і їхніх художньо-творчих здібностей. І хоча процес його підготовки досліджувався багатьма науковцями, серед яких Г.С. Альтшуллер, Р.С. Гуревич, О.М. Коберник, В.М. Мадзігон, В.О. Моляко, Є.М. Мілерян, В.К. Сидоренко, В.В. Стешенко, Г.В. Терещук, Д.О. Тхоржевський, О.І. Щербак та інші, в їхніх працях розглядаються переважно питання технічної творчості майбутнього вчителя, його техніко-конструкторської діяльності, проведення занять. Вважаємо, що в умовах постіндустріального суспільства, яке розвивається досить швидкими темпами, суттєву увагу треба приділяти й розвитку творчого мислення майбутнього вчителя технологій і створенню умов для його художньої творчої діяльності. Усі ці обставини вимагають обґрунтованого вдосконалення професійної підготовки вчителя технологій, розвитку його художньо-творчих умінь і навичок.

Педагогічна наука приділяла і приділяє значну увагу проблемам трудової підготовки підростаючого покоління, трудового виховання школярів, підготовці вчителя до творчої педагогічної діяльності в галузі трудового виховання. Сучасні дослідження проблеми підготовки вчителя до трудового виховання школярів базуються на наукових працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів: С.І. Архангельського, П.Р. Атутова, Ю.К. Бабанського, Л.С. Виготського, В.В. Давидова, П.Я. Гальперіна, О.М. Леонтєва, М.М. Скаткіна, В.А. Сластьоніна, П.І. Підкасистого й інших. Різноманітні аспекти теорії і практики трудового виховання характеризуються в роботах П.Р. Атутова, С.Я. Батишева, К.А. Івановича, А.Г. Калашнікова, С.М. Шабалова.

Розвиток ринкових відносин, утворення різноманітних форм власності висувають нові вимоги до формування та становлення особистості, її самореалізації в сучасних соціально-економічних умовах. Це зумовлює необхідність порушення питань трудової підготовки, котрі не розглянуті в наявних наукових дослідженнях.

Такий склад речей зумовив підготовку публікації, метою якої є розгляд розвитку художньо-творчого потенціалу майбутнього вчителя технологій, та визначення умов котрі сприяють розвитку даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Цілеспрямоване формування особистості, здатної творчо підходити до праці в будь-якій сфері людської діяльності – найважливіше завдання, що стоїть перед сучасною школою. Змінилися соціально-економічні умови життя, відбулася зміна парадигми вітчизняної освіти. Установка на творчість обумовлена швидким темпом зміни параметрів навколишнього світу. А це, у свою чергу, викликає в людини потребу в адаптації, пристосуванні до цих постійних змін. Прагнення реалізувати дану потребу приводить до формування здатності адекватного реагування на зміну умов, що виражається в думках, справах і вчинках, що носять пошуковий, творчий характер. Дії за шаблоном, засновані на набутих знаннях і відомих способах діяльності уже не можуть задовольнити вимозі адаптації до змін, що відбуваються. Навпроти, жорстко задані і некритично засвоєні зразки дій перешкоджають прояву творчості.

Це протиріччя змушує шукати інші, нові підходи до навчання в загальноосвітній школі, де закладаються основи особистісного розвитку людини, щоб випускники були готові до самореалізації в майбутньому дорослому житті.

Для однозначності розуміння звернемося до термінології і розкриємо сутність уживаних у даному тексті понять. Під творчістю в узагальненому виді розуміється цілеспрямована діяльність людини із створення нових цінностей, що мають суспільне значення. Самореалізація в психолого-педагогічній літературі розглядається як максимальне розкриття творчої здатності [9, с. 56]. Творча здатність, так само, як і творчий потенціал – інтегративна характеристика особистості. У її структуру входять мотиваційний, інтелектуальний, комунікативний, світоглядний, моральний, естетичний компоненти [2].

Творчий потенціал і творча здатність співвідносяться як потенційне й актуальне. Загальновідомо, що особистість розвивається в діяльності. Творчості не можна навчити показом або розповіддю. Творчі якості особистості можуть бути розвиті тільки в діяльності, що носить продуктивний, творчий характер. При наявності діяльнісної активності творчий потенціал, розкриваючись і розвиваючись, перетворюється в творчу здатність, тобто в здатність творчо підходити до будь-якої діяльності (у цьому полягає універсальний характер творчої здатності).

Процес розвитку творчого потенціалу, розкриття творчих можливостей вимагає значного часу, як і будь-який творчий процес. Для його ефективності необхідно протягом усього навчання створювати такі умови, щоб кожен мав можливість опанувати особистим досвідом творчої діяльності, заснованому на отриманих, добутих самостійно і засвоєних знаннях. Також одним із суттєвих недоліків їхньої професійної підготовки, на наш погляд, є недостатнє залучення студентів до діяльності в художній галузі, відсутність мотивацій до підвищення культурного рівня, умов і засобів активації їхнього духовного, творчого потенціалу.

Проблеми виникають і в розумінні конкретного твору мистецтва як символічного, образного відображення світу. Не завжди студенти в змоззі актуалізувати для себе ті сенси, що втілюють

в собі твори мистецтва. Досить часто тлумачення суті, ідеї, смислу мистецьких творів у мистецтвознавській, філософській чи в навчально-методичній літературі незрозумілі студентам. Взагалі таку ситуацію можливо пояснити і відсутністю певного культурного досвіду, неспроможністю знайти культурні аналоги в реальній дійсності, неможливістю уявити своє існування в просторі культури, відсутністю внутрішніх духовних стимулів [6].

Однією з актуальних проблем освіти на сучасному етапі є розвиток духовної культури особистості під час керування педагогічним процесом. Проблема полягає в тому, що освіта вже довгий час існує на тлі гострого дефіциту духовної культури. А за переконаннями багатьох науковців [4; 30], саме культура є тим середовищем, яке вирощує і живить особистість. Остання, орієнтуючись на культурні – вони ж загальнолюдські цінності, може піднятися і над простором діяльності, і над колективом, і над самим собою, в тому числі, безумовно, піднятися до рівня колективу або підняти колектив до свого рівня.

У цьому випадку викладач повинен урахувати потребу в свободі самореалізації студента. Під потребою в свободі самореалізації, насамперед, розуміємо свободу вибору форм життєдіяльності, цілей і засобів її досягнення, напрямів і галузей існування. Свобода самореалізації майбутнього вчителя технологій пов'язана з його можливостями і нахилами. Найбільші можливості самореалізації містить у собі творча діяльність студента. До творчої діяльності відносять таку діяльність людини, що, переробляючи старий досвід, створює щось нове, раніше невідоме.

Процес навчання у вищому навчальному педагогічному закладі, як показують дослідження [1], характеризується такими рисами:

1. Він зумовлений суспільними потребами, що відображають стан розвитку країни, її економіки і можливості розвитку освіти. Вимога спрямована на реалізацію головної мети педагогічних навчальних закладів у сучасних умовах – формувати вчителя, здатного творчо розв'язувати проблеми навчально-виховного процесу в школі, вчителя, який забезпечить інтелектуальний, фізичний, моральний і естетичний розвиток учнів.

2. Залежить від матеріально-технічної бази і рівня кваліфікації професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу. Згідно з цією вимогою навчально-виховний процес потрібно забезпечувати лабораторно-аудиторним фондом і навчально-технічними засобами, базою педагогічної практики, а також ефективними методами застосування технічних засобів навчання (ТЗН), комп'ютерної техніки, навчально-методичними посібниками.

3. Має бути цілісним, що виявляється в єдності навчання, виховання і розвитку особистості майбутнього вчителя на основі комплексної організації його діяльності під час навчання. Ця вимога зумовлює формування морально цілісної особистості, в якій прагнення, слово, вчинки не суперечать нормам моралі, виробленим у суспільстві і яка здатна організувати цілісний навчально-виховний процес у школі.

4. Забезпечує взаємозв'язок навчальних і реальних пізнавальних можливостей студентів; це

означає, що студент є суб'єктом педагогічного процесу у вищому навчальному закладі, має право вибору альтернативних навчальних планів і програм, можливість для вдосконалення своїх задатків у процесі самостійної науково-пізнавальної і практичної діяльності.

5. Єдність у викладанні і навчанні. Ця вимога виявляє спільність діяльності викладача вищого навчального закладу і студента, завдяки чому в педагогічному процесі не лише розвивається студент, а й вдосконалює свій науково-теоретичний і методичний рівень викладач. Отже, відносини між учасниками педагогічного процесу є основним компонентом педагогічної діяльності, запорукою його успіху.

6. Зумовлене взаємозалежність завдань, змісту, методів і форм організації навчання, її основу становить міждисциплінарна психолого-педагогічна концепція, зорієнтована на високий рівень комунікативності й активності студентів, теоретичної рефлексії, на інноваційну й інтелектуальну ініціативу, активність суб'єктів навчання [10, с. 21].

Завдання викладача – створити умови для реалізації кожною молодою людиною своїх можливостей. Педагогічний ВНЗ – це своєрідний стартовий майданчик, звідки його вихованці йдуть у велике життя. І від того, яким буде цей майданчик, багато в чому залежить їхнє майбутнє. Тут формуються найбільш цінні людські якості особистості майбутнього вихователя. Тут він опановує не лише новітню методику навчання, а й засоби здобуття нових знань, розвиває свої творчі здібності.

Умови розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя [3]:

- цілеспрямована орієнтація всієї системи підготовки на образ сучасного вчителя-гуманіста, професіонала, носія провідних ідей національної і загальнолюдської культури;

- виявлення реального стану сформованості в майбутніх учителів професійно-педагогічних потреб, цілей, мотивів, установок, пов'язаних з відповідним напрямом освітньо-виховної діяльності;

- педагогічна діагностика сформованості елементів педагогічної майстерності на довузівському і вузівському етапах тих, хто навчається, та рівня педагогічної майстерності вчителів на післявузівському етапі;

- забезпечення відносної завершеності кожного етапу становлення професіонала при одночасному формуванні у тих, хто навчається, загальної установки на незавершеність процесу професійного становлення в цілому, усвідомлення професійного самовдосконалення, необхідності постійного пошуку шляхів удосконалення власної професійної майстерності;

- орієнтація майбутнього спеціаліста на сприйняття позиції власної активної життєдіяльності, що відповідає за досягнутий рівень професійної майстерності;

- творчий характер професійної підготовки з урахуванням індивідуальних можливостей та особистостей кожного студента;

- забезпечення відповідних умов для активної участі студентів у навчальному моделюванні шляхом створення і відпрацювання моделей педагогічної взаємодії; поширення завдань відпрацювання елементів професійної майстерності

на всі дисципліни психолого-педагогічного циклу, розробку та впровадження комплексних, міждисциплінарних видів занять;

- постійні творчі зв'язки із загальноосвітніми школами та закладами освіти на довузівському, вузівському та післявузівському етапах;

Від того, в яких умовах буде проходити формування особистості вчителя, залежить його подальша педагогічна майстерність. Для здійснення художньо-творчої діяльності майбутньому вчителю технологій необхідні певні знання, уміння і навички.

Як зазначається в Українському педагогічному словнику [7, с. 338], вміння – це «здатність виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок». Академік С.У. Гончаренко зазначає, що без знань немає вмінь, оскільки «вміння є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в ході якого створюються й закріплюються асоціації між завданням, необхідними для його виконання знаннями та застосуванням знань на практиці» [7, с. 338].

Яке ж співвідношення між уміннями та навичками? У тому самому педагогічному словнику зазначається, що навички – це «дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними. При наявності навичок діяльність людини відбувається швидше і продуктивніше» [7]. Навички відповідно до видів діяльності поділяють на рухові, мислительні, мовні, інтелектуальні, сенсорні, перцептивні. Очевидно, що художньо-творча діяльність учителя технологій передбачає наявність у нього всіх названих видів навичок.

Висновки. Спираючись на різноманітні підходи до трактування поняття «творчість» у філософії, психології та педагогіці, визначивши її основні показники у професійній діяльності вчителя та враховуючи специфіку праці вчителя технологій в умовах постіндустріального суспільства, ми розглядаємо художньо-творчу діяльність як важливу складову навчально-виховного процесу.

Зважаючи на високий виховний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва та художньо-творчої діяльності на розвиток особистості, визначено необхідність розвитку художньо-творчих умінь і навичок у майбутнього вчителя технологій.

Проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави зробити висновок, що основою для розвитку в майбутніх учителів художньо-творчих умінь і навичок є такі умови:

- одночасний розвиток технічного і художнього мислення;

- синтез технічних знань з високою гуманітарною культурою;

- широке використання виховної і розвивальної ролі мистецтва;

- систематичне виконання студентами творчих завдань;

- максимальне врахування індивідуальних здібностей, інтересів та схильностей студентів;

- активна участь майбутнього вчителя в культурному житті ВНЗ, міста, області, країни.

Керуючись тим, що навички формуються на основі застосування знань про відповідний спосіб дій, шляхом цілеспрямованих планомірних вправлень, було вирішено створити відповідне

навчальне художньо-творче середовище, застосувати особистісно орієнтований підхід, пробудити мотивацію студентів до художньо-творчої діяльності, до самовираження і самовдосконалення.

Список літератури:

1. Аксенов Д.Е. Подготовка преподавателей политехнических и профессионально-технических дисциплин / Д.Е. Аксенов, П.С.Маргулис. – 1961. – № 10. – С. 79-84.
2. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: монография / В.И. Андреев. – Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 346 с.
3. Барбіна Є.С. Формування педагогічної майстерності вчителя в системі неперервної педагогічної освіти. Неперервна професійна освіта / Є.С. Барбіна. – К., 2001. – 295 с.
4. Битинас Б.П. Структура процесса воспитания: методологический аспект / Б.П. Битинас. – Каунас: Швиеса, 1984. – 190 с.
5. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання / А.М. Бойко. – К.: ІЗМН, 1996. – 320 с.
6. Буяльська Т.В. Гуманізація технічної освіти в умовах соціально-економічної та духовної кризи суспільства / Т.В. Буяльська. – 1993. – № 1. – С. 36-39.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
8. Одінцова Т.В. Гуманістична позиція вчителя ХХІ століття / Т.В. Одінцова, Л.М. Кравченко. – № 5(31). – 2000. – 109 с.
9. Рындак В.Г. Непрерывное образование и развитие творческого потенциала учителя (теория взаимодействия): монография / В.Г. Рындак – М.: Пед. вестник, 1997. – С. 56.
10. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія / Л.О. Хомич. – К.: «Magistr-S», 1998. – 200 с.

Марков Д.Ф.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация

В статье на основе исследований различных источников рассмотрены и проанализированы условия развития художественно-творческого потенциала будущего учителя технологии, что позволило к поиску новых подходов в решении данной проблемы.

Ключевые слова: учебный процесс, профессиональная подготовка, технологическое образование, учитель технологий, художественно-творческий потенциал.

Markov D.F.

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

CONTEMPORARY TRENDS AND CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF ARTISTIC AND CREATIVE POTENTIAL IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TECHNOLOGY TEACHER

Summary

In the article, based on the research of various sources, the conditions of development of artistic and creative potential of the future teacher of technologies were considered and analyzed, which made it possible to find new approaches in solving this problem.

Keywords: educational process, professional training, technological education, technology teacher, artistic and creative potential.